

УДК 32:005.25|061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-9>

Юрій Головчук

ORCID: 0009-0005-9950-7948

Василь Марчук

ORCID: 0000-0002-3992-8530

КЛЮЧОВІ КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У цій статті розглядаються ключові критерії та індикатори відповідальної політики в Європейському Союзі, які використовуються для оцінки ефективності управління, дотримання прав людини та сприяння сталому розвитку. Основна увага приділяється демократичним принципам, таким як прозорість, підзвітність і політична участь, а також захисту основних прав громадян, зокрема прав біженців та мігрантів. Додатково аналізуються соціальна політика, екологічна стійкість і економічна стабільність як ключові аспекти сучасної політики ЄС. У статті підкреслюється важливість дотримання цих критеріїв для забезпечення балансу між економічним розвитком, соціальною рівністю й екологічною відповідальністю в умовах глобальних викликів.

Також акцентується увага на політичних механізмах та інструментах, що сприяють реалізації відповідальної політики в ЄС. Важливим аспектом є роль інституцій ЄС у підтримці належного управління, зокрема через впровадження системи нагляду, моніторингу та звітування, що допомагає контролювати виконання державами – членами ЄС спільних стандартів. Ці механізми дають змогу не тільки забезпечити високий рівень підзвітності та прозорості, але й сприяють координації політики між національними урядами для досягнення загальноєвропейських цілей.

Окремо розглядається вплив відповідальної політики на стійкий розвиток і досягнення цілей Європейського зеленого курсу. Увага приділяється тому, як політика ЄС у сфері зміни клімату, охорони довкілля та відновлювальної енергетики відповідає сучасним викликам екологічної кризи. Аналізуються стратегії зменшення викидів парникових газів, збереження біорізноманіття й інноваційні технології, що сприяють екологічно чистому економічному зростанню в Європі.

У підсумку стаття демонструє, що відповідальна політика в ЄС базується на інтегрованому підході до вирішення соціальних, економічних і екологічних питань, що дає змогу ефективно реагувати на глобальні виклики. Відповідальне управління, прозорість процесів та активна участь громадян у політичному житті є фундаментальними умовами досягнення сталого розвитку. Ці критерії не тільки забезпечують високий рівень добробуту в ЄС, але й сприяють створенню моделі для інших держав, які прагнуть слідувати подібним шляхом.

Ключові слова: відповідальна політика, Європейський Союз, демократія, права людини, соціальна політика, екологічна стійкість, сталий розвиток, політична участь, верховенство права.

Вступ. Відповідальна політика є однією з ключових засад функціонування Європейського Союзу (ЄС), спрямованою на забезпечення стабільного розвитку, захист прав людини та зміцнення демократичних принципів. У сучасному глобалізованому світі, де зростають виклики, пов'язані з економічною нерівністю, зміною клімату та міграційними кризами, ЄС прагне знайти збалансовані рішення, що поєднують ефективне управління й дотримання соціальної справедливості. Важливу роль у цьому процесі відіграють такі критерії, як прозорість, підзвітність, правосуддя та політична участь громадян. Саме ці принципи визначають основні напрями політики Союзу і слугують орієнтирами для оцінки її успішності.

Крім того, зростаюча увага до екологічної стійкості й захисту довкілля підштовхнула ЄС до впровадження стратегій, спрямованих на боротьбу з кліматичними змінами та збереження

біорізноманіття. У рамках Європейського зеленого курсу політики активно працюють над скороченням викидів парникових газів і переходом до відновлюваних джерел енергії, що сприяє створенню більш екологічно стійкої економіки. Оцінка результатів цих ініціатив, а також їхнього впливу на соціальну й економічну стабільність, є ключовими аспектами відповідальної політики ЄС.

У цьому контексті стаття зосереджена на аналізі основних критеріїв та індикаторів, що визначають ефективність відповідальної політики в Європейському Союзі, і їхній ролі в забезпеченні збалансованого розвитку Європи.

Метою статті є визначення й аналіз ключових критеріїв і індикаторів відповідальної політики в Європейському Союзі, а також оцінка їхнього впливу на соціальний, економічний та екологічний розвиток регіону. Стаття має на меті показати, як ці критерії сприяють забезпеченню прозорого управління, захисту прав людини та сталого розвитку в умовах сучасних глобальних викликів. **Головними завданнями дослідження є:**

- визначення основних критеріїв та індикаторів, що характеризують відповідальну політику в державах Європейського Союзу;
- аналіз ролей провідних інституцій Європейського Союзу у впровадженні відповідальної політики та забезпеченні прозорості й підзвітності в управлінні;
- дослідження впливу відповідальної політики на соціальну рівність, економічну стабільність та екологічну стійкість у державах – членах Європейського Союзу;
- оцінка впливу Європейського зеленого курсу на стійкий розвиток і екологічну політику Європейського Союзу;
- розгляд перспектив розвитку відповідальної політики в контексті глобальних викликів і її значення для міжнародного співробітництва.
- Методологія дослідження ключових критеріїв та індикаторів відповідальної політики в державах Європейського Союзу передбачає наявність таких методів:
 - аналіз документів (контент-аналіз). Стосується дослідження офіційних документів ЄС, зокрема законодавчих актів, стратегій, звітів і резолюцій. Це допоможе виявити ключові критерії та індикатори відповідальної політики;
 - порівняльний аналіз як порівняння політик різних держав – членів ЄС для визначення ефективності їх впровадження в різних національних контекстах. Також можна порівнювати різні періоди або регіони для оцінки прогресу;
 - статистичний аналіз з використанням статистичних даних для оцінки впливу відповідальної політики на соціальні, економічні й екологічні показники. Наприклад, аналіз показників економічного розвитку, рівня безробіття, скорочення викидів парникових газів;
 - кейс-стаді (аналіз конкретних випадків), зокрема: дослідження конкретних тих країн ЄС, які досягли значних успіхів або зазнали труднощів у впровадженні відповідальної політики. Це, зі свого боку, дає змогу глибше зрозуміти й виокремити успішні практики та проблеми;
 - SWOT-аналіз, який дає змогу визначити сильні та слабкі сторони, можливості й загрози відповідальної політики в ЄС, завдяки чому можна виявити основні напрями розвитку та ризики.

Ці методи допомогли комплексно дослідити відповідальну політику в державах ЄС, її вплив на різні сфери суспільного життя, а також виявити найефективніші практики для її подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень. До важливих вітчизняних доробок у сфері наукового дослідження поняття відповідальної політики варто віднести праці О. Сушка, О. Бетлій, Ю. Кириченко, І. Костюк, М. Гончара, С. Гончарук. У закордонній політичній науці до проблематики вивчення критеріїв визначенні відповідальної політики в державах ЄС спостерігається інтерес таких вчених, як Ю. Габермас, М. Брук, К. Оффе, Л. Кендіш, Х. Воллес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний європейський суспільно-політичний устрій побудований на таких трьох цінностях: природні права людини, верховенство права та демократія (для Європи це ліберальна демократія). Ці цінності між собою взаємопов'язані. Зокрема, існує думка як і серед дослідників, так і серед європейських політичних діячів про те, що справжня демократія не може існувати без урахування й реалізації природних прав людини, не може бути верховенства права, якщо не реалізовані права людини, а також що демократія абсолютно повністю пов'язана із законністю – саме вона робить громадян джерелом права.

Пишучи про поняття відповідальної політики, варто зазначити, що вона реалізовується тоді, коли уряд країни й інші державні чи міждержавні інституції приділяють особливу увагу соціальним, екологічним, економічним і етичним аспектам у своїй діяльності, керуючись принципами справедливості, прозорості та демократії. Відповідальна політика має на меті слугувати інтересам суспільства й забезпечити сталий розвиток країни.

Відомий німецький науковець Юрген Габермас, досліджуючи основи європейського конституціоналізму, на яких, власне, базуються критерії відповідальної політики, зазначав: «Наприкінці XVIII століття у Філадельфії та Парижі «батьки-засновники» та французькі революціонери взяли за надзвичайну справу, що не мала історичного прецеденту. Понад двісті років потому ми не просто наступники давно виробленої практики творення конституції; до певної міри, конституційне питання не дає ключа до головної проблеми, що стоїть перед нами. Ми повинні не щось там винайти, а зберегти великі демократичні здобутки європейських національних держав, вийшовши поза їхні межі» [4]. Ця думка Габермаса свідчить про те, що основи відповідальної політики у європейських державах закладалися завдяки розвитку, власне, європейського конституціоналізму й виходу на перший план демократичному врядуванню у Європі.

Аналізуючи політичні доктрини розвитку Європейського Союзу, можна зазначити, що вони базуються на принципах відповідальної політики, адже сама відповідальна політика спрямована на досягнення сталого розвитку й задоволення потреб громадян тієї чи іншої держави. Ці базові принципи і критерії можна виділити, проаналізувавши Глобальну стратегію Європейського Союзу.

Цей документ визначає основні засади зовнішньополітичної діяльності Союзу і спрямований на підвищення ефективності у сфері вирішення проблем енергетичної безпеки, міграції, зміни клімату, гібридних загроз. Найбільш важливими стратегічними пріоритетами для реалізації Глобальної стратегії є: оборона та безпека, підвищення стійкості, інтегрований підхід до вирішення конфліктів і криз, внутрішні та зовнішні взаємозв'язки, підготовка нових стратегій і зміцнення механізмів громадської дипломатії [1].

На цій основі можна стверджувати, що відповідальна політика у Європейському Союзі спрямована на досягнення гармонійного розвитку й забезпечення стабільності в межах спільноти держав-членів. Ця політика ґрунтується на низці фундаментальних принципів, таких як демократія, верховенство права, соціальна справедливість і стійкий розвиток. Для оцінки її ефективності розроблено низку критеріїв та індикаторів, які дають змогу аналізувати, наскільки успішно ЄС досягає своїх цілей у різних сферах суспільного життя.

По-перше, одним із головних критеріїв відповідальної політики є забезпечення прозорості та підзвітності. Інституції ЄС зобов'язані діяти відкрито, щоб громадяни могли легко отримати доступ до інформації про прийняті рішення. Підзвітність означає, що держави – члени ЄС та інституції несуть відповідальність за свої дії перед громадянами, забезпечуючи, що влада працює в інтересах суспільства. Індикатори цього критерію включають кількість оприлюднених звітів, рівень доступу громадян до офіційної інформації та показники довіри до урядових інституцій [5].

По-друге, верховенство права є одним із ключових принципів ЄС, який забезпечує дотримання законів і захист прав громадян. Згідно із цим відповідальна політика органів державної влади в країнах ЄС має на меті гарантувати справедливість і неупередженість судових рішень, що сприяє зміцненню довіри до системи правосуддя. Серед індикаторів цього

критерію – ефективність судової системи, тривалість судових процесів, рівень корупції та доступність правової допомоги для громадян. Захист прав людини й забезпечення рівності для всіх громадян є невід’ємною частиною відповідальної політики країн ЄС. ЄС активно сприяє дотриманню прав національних меншин, жінок, дітей та інших вразливих груп населення. Індикатори в цій сфері містять показники рівності прав, недискримінаційні практики, рівень представництва жінок у політиці й економіці, а також кількість звернень щодо порушення прав людини до європейських судових інстанцій.

По-третє, важливим аспектом політики ЄС є соціальна відповідальність, що охоплює соціальне забезпечення, охорону здоров’я, освіту та захист прав працівників. Ключові її індикатори – рівень зайнятості, мінімальна заробітна плата, доступ до соціальних послуг і рівень соціальної нерівності. ЄС також підтримує програми з подолання бідності та сприяння соціальної інтеграції, особливо вразливих груп населення.

Наступним критерієм відповідальної політики в ЄС є економічна стабільність. Вона передбачає забезпечення сталого економічного зростання, контроль над державними фінансами та підтримку малого й середнього бізнесу. Індикатори економічної стабільності – це рівень ВВП, рівень зайнятості, продуктивність праці, а також ефективність податкової системи й боротьби з ухиленням від сплати податків.

Крім того, в останні десятиліття важливою складовою відповідальної політики ЄС стала екологічна стійкість. Європейський зелений курс передбачає амбітні цілі щодо зменшення викидів парникових газів, переходу до відновлюваної енергії та збереження природних ресурсів. Індикаторами екологічної стійкості є рівень викидів CO₂, інвестиції в зелений транспорт та відновлювану енергетику, а також кількість природоохоронних територій.

Усі перелічені критерії та індикатори відповідальної політики в Європейському Союзі стосуються низки аспектів, які визначають рівень демократичного управління, забезпечення прав людини та стійкого розвитку. Вони відображають зусилля ЄС у підтримці відповідального управління та стійкого розвитку, забезпечуючи баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю й екологічною відповідальністю [6, с. 12]. Так, наприклад, у своїй праці під назвою *Ukraine's European integration in the political dimension of Central and Eastern Europe*, В. Марчук наводить термін «належного врядування», яке безпосередньо пов’язане з відповідальним і ефективним управлінням у демократичних рамках. Це еквівалентно цілеспрямованому й орієнтованому на розвиток адмініструванню, яке прагне покращити якість життя громадян у суспільстві [2, с. 46].

В іншій праці, говорячи про європейську інтеграцію України та європейські практики щодо відповідального врядування, дослідник вказує на те, що однією з ключових особливостей відповідальної політики в ЄС є інтегрований підхід до вирішення економічних, соціальних та екологічних викликів, що передбачає одночасне забезпечення сталого розвитку, соціальної рівності й охорони довкілля [3, с. 28]. Варто зазначити, що, на нашу думку, цей підхід ґрунтується на принципі, що жодна сфера політики не повинна існувати ізольовано; замість цього всі політики мають бути взаємопов’язаними та взаємозалежними. Наприклад, екологічна політика, зокрема в рамках Європейського зеленого курсу, активно впливає на економічний розвиток, стимулюючи інвестиції у відновлювальні джерела енергії та створюючи нові робочі місця. Водночас економічна стабільність і зростання сприяють соціальній справедливості та зменшенню нерівності, що, зі свого боку, підвищує соціальну інтеграцію та забезпечує дотримання прав людини. ЄС прагне досягти цих цілей через систему узгоджених інституційних механізмів, таких як моніторинг виконання стратегічних планів, підтримка фінансових програм і регулярні консультації з громадянами, які гарантують підзвітність та прозорість у прийнятті рішень. Такий підхід дає змогу ЄС реагувати на сучасні виклики комплексно й системно, забезпечуючи високу якість життя для своїх громадян та створюючи позитивний приклад для інших регіонів світу.

Висновки. Відповідальна політика в ЄС є ключовим елементом побудови стабільної, справедливої та стійкої Європи. Використання чітких критеріїв та індикаторів дає змогу оцінювати ефективність впровадження політики й коригувати її в разі потреби. Це дає можливість не лише досягати цілей сталого розвитку, але й підтримувати високий рівень добробуту для всіх громадян. У майбутньому важливим завданням стане подальший розвиток інструментів моніторингу й забезпечення більш глибокої інтеграції соціальних, економічних та екологічних питань у рамках відповідальної політики ЄС.

Відповідальна політика у Європейському Союзі демонструє позитивні результати в таких сферах, як прозорість управління, захист прав людини, соціальна й екологічна стійкість. Чітко визначені критерії та індикатори дають змогу ефективно вимірювати успіхи й недоліки в кожній із цих сфер, забезпечуючи можливість своєчасного коригування політик і стратегій. Прогрес у досягненні цілей Європейського зеленого курсу, підвищення рівня соціальної справедливості й посилення економічної стабільності підкреслюють важливість цієї політики для всіх держав-членів. Підсумовуючи, можна сказати, що ЄС вдалося створити систему, яка забезпечує контроль і розвиток у всіх важливих напрямках життя європейських громадян.

Перспективи розвитку відповідальної політики в ЄС тісно пов'язані з новими глобальними викликами, такими як зміна клімату, міграційні кризи, технологічна трансформація та економічна нерівність. Подальша інтеграція та зміцнення механізмів моніторингу, а також адаптація політик до нових викликів дадуть змогу ЄС підтримувати баланс між економічним зростанням і соціальною та екологічною відповідальністю. Важливим етапом стане розвиток стратегій, що зосереджуються на інноваціях, зеленій енергетиці й посиленні соціального захисту в контексті нових реалій.

Варто також зазначити, що на особливості критеріїв відповідальної політики в країнах ЄС впливає і широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України. Питання взаємодії з Україною, допомоги у збройному конфлікті та процесі євроатлантичної інтеграції стоїть на порядку денному кожної з держав ЄС. Тож усі державні рішення вимагають підходу, заснованого, власне, на засадах відповідальної міжнародної політики.

Література:

1. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 17.08.2024).
2. Marchuk V. European Integration of Ukraine: Political and Security Practice. Trnava: University of Trnava, 2021. 96 p.
3. Marchuk V., Dudkevych V. European Integration of Ukraine: Political and Security Practice. Trnava: University of Trnava, 2022. 150 p.
4. Габермас Ю. Навіщо Європі Конституція. *Часопис Критика*, 2002. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/navishcho-evropi-konstytutsiya> (дата звернення: 17.08.2024).
5. Ключівський Ю. Прозорість та підзвітність місцевого самоврядування у Європі. URL: <https://iaseed.eu/media-cz-ua-10-2023/> (дата звернення: 17.08.2024).
6. Стратегія сталого розвитку: європейські горизонти : підручник / І. Л. Якименко, Л. П. Петрашко, Т. М. Димань, О. М. Салавор, Є. Б. Шаповалов, М. А. Галабурда, О. В. Ничик, О. В. Мартинюк. Київ: НУХТ, 2022. 337 с.

References:

1. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy– Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (access date: 17.08.2024).
2. Marchuk, V. (2021). European Integration of Ukraine: Political and Security Practice. Trnava: University of Trnava, 96 p.

3. Marchuk, V., & Dudkevych, V. (2022). European Integration of Ukraine: Political and Security Practice. Trnava: University of Trnava, 150 p.
4. Habermas, Y. (2002). Navishcho Yevropi Konstytutsiia [Why does Europe need a Constitution]. Krytyka magazine, Retrieved from <https://krytyka.com/ua/articles/navishcho-evropi-konstytutsiya> (access date: 08/17/2024).
5. Kliuchivskiy Yu. Prozorist ta pidzvitnist mistsevoho samovriaduvannia u Yevropi [Transparency and accountability of local self-government in Europe]. Access mode: <https://iaseed.eu/media-cz-ua-10-2023/> (access date: 17.08.2024).
6. Stratehiia staloho rozvytku: yevropeiski horyzonty [Strategy of sustainable development: European horizons] (2022). Textbook. I.L. Yakymenko, L.P. Petrashko, T.M. Dyman, O.M. Salavor, E.B. Shapovalov, M.A. Galaburda, O.V. Nychyk, O.V. Martyniuk. Kyiv: NUHT. 337 p.

Yurii Holovchuk, Vasyl Marchuk. Key criteria and indicators of responsible policy in the states of the European Union

This article examines the key criteria and indicators of responsible policy in the European Union, which are used to assess the effectiveness of governance, respect for human rights and promotion of sustainable development. Emphasis is placed on democratic principles such as transparency, accountability and political participation, as well as the protection of fundamental rights of citizens, including the rights of refugees and migrants. Additionally, social policy, environmental sustainability and economic stability are analyzed as key aspects of modern EU policy. The article emphasizes the importance of meeting these criteria to ensure a balance between economic development, social equality and environmental responsibility in the face of global challenges.

Attention is also focused on political mechanisms and tools that contribute to the implementation of responsible policy in the EU. An important aspect is the role of EU institutions in supporting good governance, in particular through the implementation of a system of supervision, monitoring and reporting, which helps monitor the implementation of common standards by EU member states. These mechanisms allow not only to ensure a high level of accountability and transparency, but also contribute to the coordination of policies between national governments to achieve common European goals.

The impact of responsible policy on sustainable development and achieving the goals of the European Green Course is considered separately. Attention is paid to how the EU policy in the field of climate change, environmental protection and renewable energy meets the current challenges of the environmental crisis. Strategies for reducing greenhouse gas emissions, preserving biodiversity, and innovative technologies that contribute to environmentally friendly economic growth in Europe are analyzed.

In conclusion, the article demonstrates that responsible policy in the EU is based on an integrated approach to solving social, economic and environmental issues, which allows for an effective response to global challenges. Responsible management, transparency of processes and active participation of citizens in political life are fundamental conditions for achieving sustainable development. These criteria not only ensure a high level of welfare in the EU, but also contribute to the creation of a model for other states that seek to follow a similar path.

Key words: responsible policy, European Union, democracy, human rights, social policy, environmental sustainability, sustainable development, political participation, rule of law.

Відомості про авторів:

Юрій Головчук – аспірант кафедри політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Василь Марчук – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри політичних інститутів та процесів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.